

Date: 11th February-2026

**OZIQ-OVQAT SANOAT KORXONALARIDA BOSHQARUV MEXANIZMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Ganiyeva Muxayyo Muxammadjonovna

Toshkent menejment va iqtisodiyot instituti o'qituvchisi

So'nggi yillarda oziq-ovqat sanoati global iqtisodiyotning strategik ahamiyatga ega tarmoqlaridan biriga aylandi. Aholi sonining o'sishi, iste'mol talablarining murakkablashuvi, oziq-ovqat xavfsizligi masalalarining dolzarblashuvi hamda raqobat muhitining keskinlashuvi ushbu sohada faoliyat yuritayotgan korxonalaridan yuqori darajadagi boshqaruv samaradorligini talab etmoqda.

Shu bilan birga, ko'plab oziq-ovqat sanoati korxonalarida boshqaruv mexanizmlarining eskirganligi, tashkiliy tuzilmalarning moslashuvchan emasligi, strategik rejalashtirishning sustligi va zamonaviy boshqaruv texnologiyalaridan yetarlicha foydalanilmasligi kuzatilmoqda. Bu holatlar korxonalar faoliyatining samaradorligini pasaytirib, ularning ichki va tashqi bozordagi raqobatbardoshligini cheklab qo'ymoqda. Bugungi kunda oziq-ovqat sanoati korxonalari nafaqat ichki bozor ehtiyojlarini qondirish, balki eksport salohiyatini oshirish orqali milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Shu nuqtai nazardan, ushbu tarmoq korxonalarining boshqaruv tizimi zamon talablariga mos, innovatsion va samarador bo'lishi lozim.

Ammo amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab korxonalarda boshqaruv qarorlarini qabul qilish subyektiv omillarga asoslangan, strategik tahlil va prognozlash yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Natijada ishlab chiqarish quvvatlaridan to'liq foydalanilmaydi, xarajatlar ortadi va bozor talablariga tez moslashish imkoniyati cheklanadi. Ushbu holatlar ilmiy asoslangan boshqaruv mexanizmini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur tadqiqot ana shu muammolarni ilmiy jihatdan asoslab tahlil qilish hamda oziq-ovqat sanoati korxonalarida boshqaruv mexanizmini takomillashtirishga qaratilgan amaliy va nazariy yechimlarni ishlab chiqishni maqsad qiladi. So'nggi yillarda sanoat tarmoqlarida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishga oid tadqiqotlar tizimli, jarayonga yo'naltirilgan va raqamli menejment konsepsiyalariga asoslanmoqda. Ayniqsa, "lean management", "total quality management" (TQM) va "business process reengineering" yondashuvlari ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda keng qo'llanilmoqda.

Oziq-ovqat sanoatiga oid ilmiy izlanishlar ushbu tarmoqda boshqaruv mexanizmining o'ziga xos jihatlari mavjudligini ko'rsatadi. Jumladan, mahsulot sifatini boshqarish, sanitariya va xavfsizlik talablariga rioya etish, xomashyo ta'minotining mavsumiyligi kabi omillar boshqaruv tizimiga alohida talablar qo'yadi. Shu sababli umumiy menejment modellari oziq-ovqat sanoati sharoitiga moslashtirilgan holda qo'llanishi zarur.

Boshqaruv mexanizmlari va korxona samaradorligi masalasi menejment va sanoat iqtisodiyoti fanlarida keng o'rganilgan. Klassik menejment nazariyalari (Fayol, Taylor) boshqaruvning asosiy funksiyalarini belgilab bergan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlar

Date: 11th February-2026

strategik menejment, tizimli fikrlash va resurslarga asoslangan nazariyaga tayangan holda korxona samaradorligini izohlaydi.

Porter tomonidan ishlab chiqilgan raqobat strategiyalari modeli sanoat tarmoqlarida raqobat ustunligini shakllantirishda boshqaruvning hal qiluvchi rolini ko'rsatadi. Kaplan va Nortonning muvozanatli ko'rsatkichlar tizimi (Balanced Scorecard) esa strategiyani operatsion faoliyat bilan uyg'unlashtirishda muhim vosita sifatida e'tirof etiladi.

Oziq-ovqat sanoatiga oid tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu tarmoqda boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi xomashyo ta'minoti, ishlab chiqarish texnologiyalari, logistika va sifat nazorati bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli boshqaruv mexanizmini takomillashtirishda kompleks va moslashtirilgan yondashuv zarur hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi:

- **Tizimli tahlil** – boshqaruv mexanizmini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish uchun
- **Taqqoslama tahlil** – turli korxonalaridagi boshqaruv amaliyotlarini solishtirish maqsadida
- **Iqtisodiy-statistik usullar** – boshqaruv samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlarni baholash uchun
- **Case study** – amaliy misollar asosida boshqaruv muammolarini chuqur tahlil qilish uchun
- **Sifat va miqdoriy tahlil** – empirik ma'lumotlarni izohlash va umumlashtirish uchun

Ma'lumotlar manbai sifatida korxona ichki hisobotlari, sanoat tahliliy sharhlari, davlat statistika ma'lumotlari hamda nufuzli ilmiy adabiyotlardan foydalanildi.

Oziq-ovqat sanoat korxonalarida boshqaruv mexanizmlarini tahlil qilish

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat sanoati korxonalarida boshqaruv mexanizmlarining asosiy muammolari quyidagilardan iborat:

Birinchidan, tashkiliy tuzilmalarning haddan tashqari markazlashganligi qaror qabul qilish jarayonlarini sekinlashtirmoqda. Ikkinchidan, strategik rejalashtirish qisqa muddatli maqsadlarga yo'naltirilgan bo'lib, uzoq muddatli rivojlanish strategiyalari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Uchinchidan, boshqaruvda raqamli texnologiyalar va zamonaviy axborot tizimlaridan foydalanish darajasi past. Natijada resurslardan foydalanish samaradorligi kamayib, operatsion xarajatlar ortib bormoqda. Mazkur kamchiliklar korxonalar samaradorligining pasayishiga va ularning raqobatbardoshligini susayishiga olib kelmoqda.

Amaldagi boshqaruv mexanizmlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab oziq-ovqat sanoati korxonalarida boshqaruv funksiyalari o'rtasida muvofiqlashtirish yetarli emas. Rejalashtirish, tashkil etish, nazorat va rag'batlantirish funksiyalari alohida-alohida amalga oshirilmogda. Bundan tashqari, boshqaruv apparatining ortiqcha byurokratiklashuvi boshqaruv xarajatlarining oshishiga olib kelmoqda. Jadval 1 da (matnli izoh sifatida)

Date: 11th February-2026

boshqaruv mexanizmidagi asosiy muammolar va ularning korxona samaradorligiga ta'siri umumlashtirilgan.

Tadqiqot natijalari asosida oziq-ovqat sanoati korxonalari uchun **integratsiyalashgan boshqaruv mexanizmini takomillashtirish modeli** taklif etiladi.

Ushbu model quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

- Moslashuvchan va jarayonga yo'naltirilgan tashkiliy tuzilma
- Strategik rejalashtirish va operatsion boshqaruvning uzviy integratsiyasi
- Raqamli boshqaruv vositalari va analitik tizimlardan foydalanish
- Xodimlar malakasini oshirish va motivatsiya tizimini kuchaytirish

Modelning asosiy maqsadi – boshqaruv qarorlarining sifatini oshirish, resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash va korxona faoliyatining barqarorligini kuchaytirishdan iborat.

Taklif etilgan model mavjud boshqaruv mexanizmlariga nisbatan yuqori moslashuvchanlik va samaradorlikni ta'minlaydi. Ayniqsa, strategik va operatsion darajalar o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytirish korxona samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, modelni joriy etish jarayoni tashkiliy qarshiliklar va moliyaviy cheklolarga duch kelishi mumkin. Bu holatlarni inobatga olib, bosqichma-bosqich joriy etish mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Taklif etilayotgan boshqaruv mexanizmini takomillashtirish modeli uch darajali yondashuvga asoslanadi: strategik, taktik va operatsion boshqaruv darajalari. Har bir darajada aniq vazifalar, javobgarlik va samaradorlik ko'rsatkichlari belgilanishi nazarda tutiladi.

Model doirasida axborot oqimlarini optimallashtirish va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda analitik ma'lumotlardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Bu esa boshqaruv qarorlarining aniqligi va tezkorligini oshirishga xizmat qiladi.

Taklif etilgan modelning afzalligi shundaki, u oziq-ovqat sanoati korxonalarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi. Modelning amaliy joriy etilishi boshqaruv samaradorligini oshirish bilan birga, xodimlarning tashabbuskorligini va mas'uliyatini kuchaytiradi.

Shu bilan birga, modelni joriy etishda kadrlar tayyorgarligi va moliyaviy resurslar bilan bog'liq muammolar yuzaga kelishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

muman olganda, tadqiqot natijalari oziq-ovqat sanoati korxonalarida boshqaruv mexanizmini takomillashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim sharti ekanligini tasdiqlaydi. Taklif etilgan model korxonalarining ichki imkoniyatlaridan samarali foydalanish va bozor sharoitlariga tez moslashish imkonini beradi.

Amaliy tavsiyalarni joriy etish natijasida ishlab chiqarish tannarxi pasayishi, mahsulot sifati yaxshilanishi va foyda ko'rsatkichlari oshishi kutiladi.

Xulosa

Date: 11th February-2026

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat sanoat korxonalarida boshqaruv mexanizmini takomillashtirish korxona samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishning muhim omilidir.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni taklif etish mumkin:

- Tashkiliy tuzilmani soddalashtirish va vakolatlarni delegatsiya qilish
- Strategik rejalashtirishni kuchaytirish va aniq samaradorlik ko'rsatkichlarini joriy etish
- Raqamli boshqaruv texnologiyalaridan keng foydalanish
- Xodimlar uchun uzluksiz malaka oshirish tizimini yaratish

Mazkur tadqiqot ayrim korxonalarining ochiq bo'lmagan ma'lumotlari bilan cheklangan. Kelgusida kengroq empirik ma'lumotlar asosida iqtisodetrik modellarni qo'llash va boshqaruv mexanizmlarining moliyaviy natijalarga ta'sirini chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: KITOBLAR VA ILMIY NASHRLAR:

1. **Porter, M. E.** *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. Free Press, 1980. (Raqobat strategiyalari bo'yicha asosiy manba).
2. **Kaplan, R. S., & Norton, D. P.** *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Review Press, 1996. (Strategik boshqaruv modeli uchun).
3. **Drucker, P. F.** *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. Harper Business, 1973. (Menejment funksiyalari bo'yicha klassik asar).
4. **Sharifxo'jayev, M., Abdullayev, Yo.** *Menejment*. Darslik. – T.: "O'qituvchi", 2001. (O'zbekistonda menejment asoslari).
5. **Yuldashev, N. Q., Nabokov, V. I.** *Menejment*. Darslik. – T.: "Iqtisod-Moliya", 2018. (Zamonaviy boshqaruv usullari).
6. **George, M. L.** *Lean Six Sigma for Service*. McGraw-Hill Education, 2003. ("Lean management" yondashuvi bo'yicha).
7. **Pardaev, M. Q. va boshqalar.** *Sanoat iqtisodiyoti*. O'quv qo'llanma. – T.: "Fan va texnologiya", 2015. (Sanoat korxonalari tahlili).
8. **Iminov, O. K.** *Sanoat korxonalarini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish*. Monografiya. – T.: "Fan", 2021.

Internet resurslari va veb-saytlar

1. **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi** – www.stat.uz (Sanoat va oziq-ovqat tarmog'iga oid statistik ma'lumotlar uchun).
2. **O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi rasmiy sayti** – www.agro.uz (Oziq-ovqat xavfsizligi va tarmoq strategiyalari).
3. **Lex.uz** – **O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi** – www.lex.uz (Sohaga oid farmon va qarorlar tahlili).
4. **World Food Programme (WFP)** – www.wfp.org (Global oziq-ovqat bozori tendensiyalari).

Date: 11th February-2026

5. **Harvard Business Review (HBR)** – hbr.org (Zamonaviy boshqaruv texnologiyalari va keyslar).
6. **Google Scholar** – scholar.google.com (Oziq-ovqat sanoatida "TQM" va "Process Reengineering" bo'yicha xalqaro ilmiy maqolalar).
7. **ScienceDirect** – www.sciencedirect.com (Sanoat menejmenti va texnologik innovatsiyalar bo'yicha tadqiqotlar).

